

CEYHAN'DAN FOLKLOR DERLEMELERİ

(10-18 Şubat 1947)

Prof. Dr. İsmail GÖRKEM*

I. GİRİŞ

İki Fransız dilbilimci (Türkolog) Prof. Dr. M. René Giraud (1904-1968) ve Prof. Dr. M. Lois Bazin (1920-) ile Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Pertev Naili Boratav (1907-1998), 1947 yılının 10-25 Şubat tarihleri arasında Adana'nın Ceyhan ilçesi İmren köyüne ve Pozantı ilçesine dil ve folklor derleme gezisi yaparlar. Geziye Adana Müzesi Müdürü N. Naci Kum (1896-1952) da iştirak eder. Gezinin sekiz gününü, Ceyhan'ın İmren köyü ve civar köylerinde, dört gününü ise Pozantı'da geçirirler. İmren köyünün seçiminde, köyün yerleşik ve kısmen de göçer olan Yörük ve iskân Türkmenleriyle meskûn olması, özellikle de köy adının *Dede Korkut Hikâyeleri*'nde geçen "Begil oğlu İmren" ile olan benzerliği de etkili olmuştur. Ayrıca, Adana Müzesi Müdürü N. Naci Kum'un Ceyhan'daki dostları, "Çukurova'da kış mevsiminde toplu bir halde bulunan Türkmen ve yürükler arasında etnografya ve folklor tetkiki için" en uygun köy olarak "İmren" köyünü salık vermişlerdir. Bu köy biraz da Ceyhan ve Veysiye [=Günyazı] tren istasyonuna en yakın köy olması sebebiyle, "gidiş-geliş kolaylığı" yüzünden tercih edilmiştir. Derleme grubunun sekiz günlük süre içinde Ceyhan'a gidiş-geliş yapmayıp İmren ve civar köylerde kaldıkları sanılmaktadır (Boratav 1982: 264).

R. Giraud'un geziye Fransa'dan gelerek katıldığını tahmin etmekteyiz. Giraud'un bir kitabı Türkçeye çevrilmiştir [bk. *Gök Türk İmparatorluğu (İlteriş Kapgan ve Bilgi'nin Hükümdarlıkları)*, İstanbul 1999, Ötüken Neşriyat]. L. Bazin 1920 doğumludur ve Türk dili hakkında çalışmaktadır. Son olarak Paris'te 'Şark Dilleri Mektebi'nde Prof. Jean Deny'nin yanında üç yıl eğitim görür. Daha sonra Fransa hükümeti 1945 yılında, Bazin'i üç buçuk yıl Ankara'ya gönderir ve burada Türkiye Türkçesi ile meşgul olur. Dolayısıyla 1947 yılında Bazin Ankara'da bulunmaktadır (<http://www.chez.com/yilmaza/intervtr.htm-13.03.2006>) Pertev Naili Boratav o yıllarda Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi [=DTCF] Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü "Halk Edebiyatı Kürsüsü" profesörüdür. 1930 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun olan Boratav, 1931-1932 yılları arasında Türkiyat Enstitüsü'nde Ord. Prof. M. Fuad Köprülü'nün asistanlığı yapmış; 1936 yılında, devlet bursu ile araştırmalar yapmak üzere Almanya'ya gönderilmiş, 1938 yılında DTCF'ne öğretim üyesi olarak atanmış, 1941 yılında "*Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*" isimli tezini savunarak 'doçent' olmuş, 1946 yılında ise profesörlüğe yükseltilmiştir (bk. Boratav 2002: 264). Nuh Naci Kum, 1947 yılında Adana Müzesi

* Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi- KAYSERİ. (e-posta: igorkem@erciyes.edu.tr).

Müdürü olarak görev yapmaktadır. Bu görevini 1940 yılından vefat ettiği 1952 yılına kadar 12 yıl sürdürecektir. Kum, özellikle “tasavvuf, halkiyat [=folklor], tarikatlar tarihi ve Selçuklu tarihi üzerinde” çalışmalar yapmıştır (bk. TDEA 1982: 439).

Gezinin sekiz gününü İmren köyünde Cerit Türkmenleri ve Saçı-Karalı Yörükleriyle, dört gününü ise Pozantı’daki Tahtacı Türkmenleriyle geçirirler. Boratav ve N. Naci Kum, Ceyhan’ın İmren köyü ve civarından yaptıkları folklor derlemelerine dair kayıtları daha sonra neşretmiştir (bk. Boratav 1982; Kum 1949, 1950a-b-c). Fakat Giraud ve Bazin’in bu geziyle ilgili yayın yapıp yapmadıklarını bilemiyoruz.

Bu gezi hakkında Boratav özetle şu bilgileri vermektedir: İki Fransız bilim adamı, Giraud ve Bazin, “Yörüklerin ağızları” konusunu ele almışlardır. Giraud, “Yörükler’in dili üzerindeki çalışmaları için malzeme toplamak” niyetindedir; Bazin ise, “Türk dilinin en eski şekillerini ve kelime hazinesini muhafaza etmiş bulunan halk ağızlarından” olan Türkmen, Yörük ve Tahtacı ağızları üzerinde çalışarak, hazırlayacağı karşılaştırmalı Türk grameri için “faydalı bilgiler” elde etmeyi düşünmektedir (Boratav 1982: 264). Boratav, sekiz günlük bir zaman diliminin “her bakımdan bu kadar zengin malzemenin yığılı bulunduğu bir yeri eksiksiz tetkik etm[ek] için kâfi gelemeyeceği” kanısındadır. “Esasen bu gezi, gerek dilci arkadaşlar için, gerek benim için, ilk bir keşif işi oldu. Çok zengin halk kültürü hazinesiyse Çukurova bölgesi, birçok ekipleri yıllarca meşgul edecek bir sahadır.” (Boratav 1982: 265) sözleriyle işin önemini ve değerini vurgulamaktadır.

Köye vardıklarında karşılaştıkları manzarayı Boratav şöyle anlatmaktadır: “[B]ir tarafta kara çadır altında göçebeler [=göçerler] diğer tarafta yarım asır evvel yerleşmiş Türkmen Ceritler” köyde bulunmaktadır. İmren köyünde 1865/66 yıllarından sonra yerleşmeye başlayan Cerit Türkmen aşireti mensuplarıyla, 1920’li yıllardan beri yerleşmeye başlayan ve 1947 yılında iskânın devam ettiği “Kara-Tekeli Yörük aşireti” (Boratav 1982: 265) mensupları yaşamaktadır. Köyün 1947’deki vaziyeti hakkında Boratav’ın tespitleri şöyledir:

“Bunlardan, henüz toprak sahibi olmamış aileler köyün hemen civarında çadır kurup kışlamaktadır. Burada hatta iki kardeşten birinin köyde ev yapmış, ötekinin henüz çadırda oturduğu görülüyor. Köyün bu yerleşme hususiyeti bizim incelemelerimiz için çok elverişliydi: Biz aynı bir köyde Ceritli iskân Türkmenlerini, 20 yıldan beri yerleşmiş bir Yörük aşiretini, yeni yerleşen ve henüz çadırda oturan başka bir Yörük aşiretini bir arada görmek imkânını buluyorduk.” (Boratav 1982: 265).

Derleme grubu üyelerinin sekiz günlük süre içerisinde İmren, Çanlıkilise ve Azizli köylerini ziyaret ettiği anlaşılmaktadır. Çanlıkilise, o vakitler İmren köyünün bir mahallesi gibidir. Şu anda ‘Çanlı’ ayrı bir köy statüsündedir. Azizli köyünde gece misafir kaldıklarına dair bilgiler mevcuttur. Orada bir düğün törenini izleme imkânı da bulmuşlardır. Heyetin Günyazı (Veysiye) köyüne gidemediğini, bunun yerine o köyden başta Ahmet Cehan (Ahmetçe) olmak üzere meşhur türkücü ve hikâyeci âşıkların İmren köyüne davet edildiğini sanmaktayız.

Derleme grubu üyelerinden Prof. Pertev N. Boratav 1947 yılında (aynı yıl) Türk Halk Edebiyatı (Âşık Edebiyatı) ağırlıklı olarak derlediği notları, Pozantı’dan ve Kırıkkale’nin bir köyünden

derlediği metinlerle birlikte neşretmiştir (Boratav 1982). Neşrettiği metinlerle, derleme gezisi sırasında not ettiği fakat neşretmediği notlar, halen ‘Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı-Pertev Naili Boratav Arşivinde bulunmaktadır (bk. PNB). Söz konusu notları, 2000 yılında inceleme ve değerlendirme imkânı bulmuştuk. Bildirimizde bu notlarla, Boratav’ın 1947’de neşrettiği makale karşılaştırılacaktır. Adana Müzesi Müdürü N. Naci Kum da 1949 ve 1950 yıllarında neşredilen bir seri yazıda, bu yöreden derlediği folklorik metinleri ve etnolojik malzemeyi, kişisel gözlem ve hatıralarıyla birlikte yazıp yayınlamıştır (bk. Kum 1949, 1950a-b-c). Makalede yöreye özgü bazı maddî kültür unsurlarının ‘çizim’lerinden bahsedilmesine rağmen, yazıda bu çizimler yer almamıştır).

2. ADANA MÜZESİ MÜDÜRÜ N. NACİ KUM’UN DERLEMELERİ

Aşağıda, Naci Kum’un tespit, derleme ve değerlendirmelerini, sırasıyla “Yörük”ler ve “Cerit”lere ait olmak üzere iki ana başlık halinde vermeyi deneyeceğiz:

A- ‘Aydınlı’ Tabir Edilen Türkmenlerden Yaptığı Tespitler

Çukurova’da yaşayan ‘yörük’lerin yaygın olarak bilinen adı “Aydınlı”dır. İmren köyünde yaşayan yörük oymaklarının isimleri “Saçıkarakalı”, “Karageçili/Karatekeli” olup bunların kolları ise “Karnıkaralı, Durakarakalı, Sıçmazlı, Sekâreli, Sarıtekeli, Şıhlı” ve “Topallı”dır. Sarıkeçili aşiretinden 10-15 hane 1940 yılında Ceyhan’ın ‘Değirmendere’ köyünün yakınında, devlet tarafından kendilerine verilen araziye yerleştirilmiştir. Bunların başında Sarıkeçili Ali Ağa bulunmaktadır ve köydekilerin çoğu Tekeli, Hayta ve Karnıkaralı oymağındandır. Ceyhan yöresindeki diğer yörük köyleri şunlardır: Tahiriye (Tekeli aşiretinden), Köprülü (Melemenci aşiretinden), Korkuyu (Karakoyunlu aşiretinden), Gümürdülü (Sırkıntı aşireti mensupları ile karışık). Naci Kum, “yörükler mutlaka yerleşmeye özen gösteriyorlar” diyerek, “gitgide bu aşiretlerin yalnız adları kalacağından, bunlar arasında etnografya ve folklor derlemeleri yapmağa” özen gösterilmesi gerektiğini vurgular (Kum 1949: 69).

Yukarıda kaydedilen yörük aşireti mensuplarının “kök bir Türkmen kabile ve aşiret adlarından ziyade” davar ve koyunlarının renkleri ve aşiret reislerinin adlarıyla anılmaktadır. Kum, özetle bunların topuna birden aslında “Türkmen” demenin daha uygun olacağını söylüyor (Kum 1949: 70). Kum, göçerliğin 1947 şartlarında Çukurova bölgesinde genellikle Yörük ve Tahtacı aşiretlerinde devam ettiğini kaydeder. Aşarlar ve Cerit Türkmenlerinin “tamamen yerleşme dolayısıyla an’anevî karakterlerini kaybetmek üzere” olduklarını, fakat Osmaniye-Toprakkale’ye bağlı “Tecirli Kale” köyü halkının, bu iki aşirete göre göçerliği devam ettirdiklerini, “sahilden yaylaya, yayladan sahile davarlarıyla sürüleriyle” göçtüklerini tespit etmiştir (Kum 1949: 70).

Naci Kum, Tecirli Türkmen güzellerini metheden bir türküyü, İmren köyünde Cerit Türkmenlerinden tespit etmiştir:

“Gondura geyer gıçına/ Girer camızın içine/ Saç bağı bağlar saçına/ Tecirli’nin güzelleri”

“Yunsek uçar engin gonar/ Kötünün dalına tüner/ Alentirik gimi yanar/ Tecirli’nin güzelleri”

[=Metin tarafımızdan düzeltilmiştir.] (Kum 1949: 71).

1882 yılında İmren köyü muhtarlığına bağlı “Çanlıkilise (Faikiye)” köyü mevkisine iskân edilen Karatekeli aşiretinden “ihtiyar” Ahmet Ali Gevik aşiretinin sözlü tarihi hakkında şunları söylemektedir: “Dedelerimiz Aydın taraflarında, Bozdağ yaylalarında otururlarmış; onun için bize Aydınlı derler. ‘*Evveli Şam âhiri Şam*’ dedikleri bir lâf vardır, dedemiz de Aydın ilinden kalkmış, Çukurova’ya gelmiş ama, buralarda da barınamamış, Şam’a gitmişler. Şam’ın kıyılarında yerleşmişler; lâkin orada büyük bir sel olmuş, perişan kalmışlar, tekrar bu taraflara, Çukurova’ya gelmişler. Şam’da kalan akrabalarımız da vardır. Biz Karatekeli aşiretinin Karnıkaralı mahallesinde 8 çadırız. 1945’te yine bizim aşiretten 25 hane buraya gelip yerleşmişler. Araziyi buraların sahibi olan eski beylerden ve hükûmetten -Millî Emlak’tan- satın aldık.” (Kum 1949: 71).

Derleme grubu, Ahmet Ali Gevik’in evinde misafir olur. Gevik’in karısı Zeynep Bacı’dan kendi eliyle dokuduğu seccade ve kilimler üzerindeki “yanış”(sağır kefle)lar [=nakişlar] hakkında bilgiler alırlar. Koyun, keçi, deve ve pamuk iplikleriyle tamamını kendilerinin ürettiği ürünlerdir. İşlenen her çiçek, şekil ve çizginin bir adı vardır. “Sığır sidiği- çengel- yâr yâra küstü- sevlî (selvi)- it izi- kurt ağzı- yılan- altın terlik- ağ börek- eli böğünde- al yanak- bıtırak- bir el bir saray- kurt küpesi- zincirle- bülbül bükü-bıçıklı- koğudu- sarman- sandıklı- aynalı- boynuz- kırk kıvrım- hürriyet- turunç- boncuk.” (Kum 1949: 71).

Kum, “ev eşyası adları ve resimleri”ni de kaydetmiştir. [=Nedendir bilinmez, makalede resim ve çizimler yer almıştır.] Karakeçili aşiretine mensup ve 1947 yılında hâlen çadırdaki yaşayan ‘Süleyman Hoca’nın evinde kaydettikleri: “Kilden (bakır maşrapa), cere/bodus (toprak desti), sürtek (tuz taşı/tuz ve yarma ezmeğe mahsus taştan âlet), tarha/tahra (çarık kesmeye mahsus orak şekilli âlet), hatırıp (boyunduruk/ ok, kılıç yahut eğenk, demirlik, demir, ökçe), meses (övendire), sakit (ince biz), uçlabut (çamur egsıranısı)” (Kum 1950a: 90).

Karatekeli yörüklerinden Ahmet Ali Gevik’ten Dadaloğlu’nun ‘at’ hakkındaki türküsünü derleyip yayınlamıştır (bk. Kum 1950a: 90). Fakat Kum’un metni kaydı sırasında, kaynak şahsın ağız özelliklerine pek dikkat etmediği anlaşılıyor. Aynı metni Boratav da aynı kaynak kişiden derlemiş, fakat 1947’de kaleme aldığı makalesine koymamıştır. Bu metin Boratav Arşivindedir. Biz de 1989 yılında, o zamanlar 83 yaşında olan Ahmet Ali Kevük’ten iki Dadaloğlu türküsü derlemiştik. Bizim derleme yaptığımız kaynak kişi, derleme heyeti İmren’e geldiğinde 35-40 yaşlarında olduğunu söylemişti. Yani 1947 tarihinde kendisinden derleme yapılan kaynak kişiden, biz de 1989 yılında derleme yapmıştık (bk. Görkem 2006: 169-171, 426).

Çanlıkilise köyünün en “kart erkeği” H. 1287 doğumlu 78 yaşlarındaki Mustafa Tekeli’den “eski hikâyeler, masallar” niteliğinde üç yaşanmış hadiseye dayalı ‘fıkra’ kaydetmiştir. (Kum 1950a: 91-92. Bunlardan birisi Çakırcalı/Çakıcı Mehmet Efe ile ilgilidir (bk. Kum 1950b:125). Bu şahıstan derlenen bir “söz temsili” örneğini aktaracağız: “*Osmanlı attan, şehirli etten, irençber inattan, malcı ottan ölür gidermiş* [=özlem, hasret ve merakından].” (Kum 1950a: 92). Hangi yaylalara göçtüğü sorulunca şöyle cevap verir: “*Bir yanı Berit, bir yanı Cerit... Aladağ arasında neresi kopak otlu ise oraya göçeriz, Belli, güllü bir yaylamız yok...*” (Kum 1950b: 125). “Ocak evi” terimini kaynak şahıs

şöyle açıklıyor: “[K]ök, aile ocağı demektir. Atadan, babadan kalma yurt bekçisi olan oğul o evde, o çadırda oturur. Burada at takımı, silâh (çifte) kahve takımı, ocak evinde kalır, mirasa katılmaz.” (Kum 1950b: 125). Aydınli çocuklarının kafalarının niçin sivri (yumru) olduğunu ise şöyle açıklamaktadır: “Bizlerde beşik olmaz. Olmayınca da çocuklarımızın kafası beşiğe yatmadığından, sivrice olur. Ense kökümüz tüm durur. Yürüklük bundan belli olur. Biz keçeye beleniriz.” (Kum 1950b: 125).

Eski tarihlerde “ellik gâvuru” adı verilen Rum ve Ermeni ‘çerçi’ler, çadırlara, obalara kadar gelip “bezirgânlık yapar, pırtı malı” satarlarmış. Sattıkları mallara karşılık olarak da, Türkmen çadırlarından “yağ, peynir, kıl, yün, davar toplar satarlar, zengin olurlar[miş].” Mustafa Kemâl Atatürk’e minnet ve şükran duygularını ifade eden kaynak şahıs Mustafa Tekeli, onun sayesinde bunlardan kurtulduklarını da eklemeyen edemez (Kum 1950b: 125).

Mustafa Dayı ile böyle “hoş beş ederken ev sahibi olan ocak oğulları” misafirlere öğle yemeği ikram eder. Vakitleri daraldığından, yemek sonrasında acele ile izin alıp çıkmak isterler. O zaman Mustafa dayı, Naci Kum’un “ne güzel ders değil mi” dediği, bir “yanı kırık lâf” ile onlara iyi bir ders de verir: “Misafir bir eve konunca ev sahibine üç kazık kakarmış. İlk oturup da ‘hoş geldin’ kahvesini getirince, ev sahibinden birinci kazık çıkarmış. Yemeği yedirince, ikinci kazık çıkarmış; kalkıp gideceği sırada, ev sahibinin sunduğu kahve ile üçüncü kazıktan da kurtulur, kazıkları misafire kalırmış.” (Kum 1950b: 125).

Naci Kum ayrıca, Çanlı köyünde 1310 doğumlu, 55 yaşlarında Bahşiş aşiretinden, Kayseri-Pınarbaşı’nın ‘Ağın’ köyünden olan Hasan Aydın’dan “İssız Yaylalar”, “İstek”, “Tanrıdan Dilek” ve Ah Fakirlik” başlıklı dört ‘destan’ kaydetmiştir (Kum 1950b: 126).

İmren köyünde son geceleridir. Yörükler arasında saz çalan yoktur. 25-30 yaşlarında olan [=Saçıkaraılı Yörüklerinden] Derviş Gül, misafirlere kaval çalar. Daha sonra ise, dinleyicilere “Kaval” ve “Yusufçuk” efsanelerini, “Küreci” ve “Palalı” ağıtlarını, Hürüoğlu Âşık Abdurrahman’a ait bir ‘türkü’yü, hikâyeci-âşık Gâvurdağlı Âşık Hacı’dan “Âşık Hacı ile Güzel Kız Karşılaşması”nı [Âşık Hacı hk. bk. Görkem 2000: 58, 155] ve “Çelebi Oyunu” isimli bir Türkmen halayını söyler. Kum’un yazısında, bunların metinleri yer almaktadır (bk. Kum 1950c: 155-158).

B. Cerit Türkmenlerinden Yaptığı Tespitler

Azizli köyünden olan Mustafa Mazı’dan Dadaloğlu’na ait bir türkü (bk. Görkem 2006: 228-232) ile “Bozgedik Destanı” adlı metni derlemiştir (Kum 1950a: 90-91). Azizli’de, “düğün sahibi” İsmail Ateş’in düğünü olmaktadır. “Beşir Çakı” adlı aynı köyden bir genç saz çalmış, davul-zurnayla halay çekilmiş, Mustafa Mazı, evinde misafirlere düğün ziyafeti vermiştir (Kum 1950a: 90).

Kum, “dikkat” notunu düşerek, şu bilgileri kaydediyor: “Düğünde gelin eve girerken, oğlan evi tarafından kendine evvelce verilmiş olan ekmeği evin damına aşırıyor atıyor, ki ‘bu eve ben kısmetimle, rızıklıma geldim’ demektir. Gelin eve girince de, kaynana, gelinin başına arpa, buğday, para karışık bir saç[1] saçıyor ki, oğlu, kızı, serveti çok olsun diye...” (Kum 1950a: 90). Cerit

Türkmenleri arasında “düğünlerde yapılan eğlenceler arasında lâtife olarak ‘insan asmak’ âdeti”nin varlığı ve uygulaması hakkında özet bilgi vermektedir (bk. Kum 1950a: 91).

1915 doğumlu bir halk şairi olan Abidin Bozkurt’un 1942’de yazdığı “Darı Destanı” şiirini de kaydediyor (Kum 1950a: 91). 1989 yılında yaptığım derlemeler sırasında aynı kaynak şahısla görüşüp biz de üç metin kaydetmiştik. (bk. Görkem 2001: 268-269, 328-331).

3. Prof. PERTEV NAILİ BORATAV’IN DERLEMELERİ

Boratav, Ceyhan’ın İmren köyü, dört gün geçirdikleri Adana-Pozantı ilçesinde Tahtacı Türkmenleri arasındaki derlemelerini ve ayrıca “bir müddet evvel” Kırıkkale Beyobası köyüne yaptığı bir gezinin “verimlerini” (Boratav 1982: 266) on ana başlık altında bir araya getirmiştir (Boratav 1982: 266-269). Yazısının son kısmında ise Boratav “Ek I: Halk Şairleri metinleri” (Boratav 1982: 269-283) ve “EK II: Karacaoğlan’ın bir menkıbesi” (Boratav 1982: 283-284) yer almaktadır. Makalenin 284-286. sayfaları arasında ise, derleme yapılan “sözlü kaynaklar” hakkında bilgiler yer almıştır.

Boratav’ın bu makalesinden ve PNB Arşivindeki notlarından hareketle, tespit ettiği metinlerin dökümünü aşağıda ayrıntılı olarak vermek istiyoruz:

A- ‘Aydınlı’ Tabir Edilen Türkmenlerden Yaptığı Tespitler

1-Tekeli aşiretine mensup olan Mustafa Tekeli, Hüseyin Topallı ve Ahmet Karatekeli’den “Aydınlı” tabir edilen “aşiretler ve obalar”ın isimlerini kaydetmiştir (bk. PNB Arşivi).

2-“Yörük Fidan Bacı’dan iki masal” derlemiştir (Boratav 1982: 268), fakat masallar bu makalede ve PNB Arşivindeki dosyada yoktur.

3-“Karatekeli [aşiretine mensup] Mustafa Dayı’dan üç fıkra” (Boratav 1982: 268) derlemiştir; fakat bu yazıda ve PNB Arşivindeki dosyada yoktur.

4-“Çeşitli türküler” başlığı altında “sekiz parça” türkü, “yedi parça” ağıt ile “altı parça” hayvanlar, yıldızlar, çoban ve kavala dair derlemiştir. Bunlardan “Küreci Ağıt”ının hikâyesi PNB Arşivinde bulunmaktadır. (Ağıt metni Kum 1950c’de bulunmaktadır).

5- “İmren köyü yanında kışlayan Saçıkara Yörük aşiretinden Derviş Gül” (Boratav 1982: 285) önemli bir kaynak şahıstır. Karacaoğlan’a ait şu dört türküyü derlemiştir (N. Naci Kum da ondan derlemeler yapmıştır):

“Ben bilirim bana dilimden oldu”(Boratav 1982: 7. metin)

“Boynuna farz olan beşi bilin mi” (Boratav 1982: 8. metin)

“Nuh’un tufanını bilin mi meşe” (Boratav 1982: 14. metin).

“Hele dur bakalım sağlar kalır mı” (Boratav 1982: 15. metin).

“Karacaoğlan’ın bir menkıbesi”ni (bk. Boratav 1982: Ek II) Derviş Gül’den başka ayrıca Çanlı mahallesinden Ahmet Ali’den de derlemiştir. Her ikisi de “Veysiye’li Ahmet Cehan”dan öğrenmişlerdir).

Dadaloğlu’na ait şu iki türkü metnini derlemiştir:

“*Ne ağrıdı ne incidi oy dedi*” (Dadaloğlu) (Boratav 1982: 16. metin; ayrıca PNB Arşivi)

“*Vurun aslanlarım dedi Apalak*” (Dadaloğlu) (Boratav 1982: 23. metin; ayrıca PNB Arşivinde).

“Âşık Guffârî [=Güheri] ile Ahmet Bey” kısa türkölü hikâyesinden bir bölüm derlemiştir (PNB Arşivi). (Bu hikâye hk. bk. Eberhard 1955: 77).

Cingözoğlu Seyyid Osman’a ait “*Kokar burcu burcu gülü nic’oluk*” türküsü; Derviş Gül’den derlenmiştir (PNB Arşivi).

Âşık Ali’ye ait “Şam-ı şerif derler şardan gelirim” türküsünü de Derviş Gül’den derlemiştir (PNB Arşivi).

6- “40 yaşlarında Ahmet Gevik’ten- Karatekeli/Yörük/-İmran köyü, Çanlı mahallesi”nden. Bu kaynak şahıstan yaptığı derlemeler şunlardır:

Dadaloğlu’ndan (krş. Kum 1950a: 90) :

“*Yiğidin atı kara eşkin dizden sel gerek*” (PNB Arşivi)

Hürüoğlu Âşık Abdurrahman’a ait “Cerit aşiretinden iki kardeşin araları[nın] nasıl açıl[dığını]” anlatan bir türkü ve hikâyesi (bk. PNB Arşivi). (Ayrıca bk. Mirzaoğlu 2003: 157-165).

7-“Nasıl Göç Ederiz?” başlıklı, 50 yaşlarındaki Saçıkaraı Yörüklerinden Ahmet Ağa’dan derlenen metin (PNB Arşivi). Söz konusu metin tarafımızdan yayımlanmıştır (bk. Görkem 2006: 499).

B. Cerit Türkmenlerinden Yaptığı Tespitler

1- “Ceyhan’ın İmren köyünden” ve “Cerit aşireti soyundan İsmail Kartal’dan yaptığı derlemeler şunlardır:

Karacaoğlan’dan:

“*Bir sofraya el uzatsa varımız*” (Boratav 1982: 10. metin)

“*Daksam cırnağıma düşsem yola ben*”(Boratav 1982: 11. metin)

“*Samur kürklü beyleri var bu çölün*” (Boratav 1982: 12. metin)

Gündeşlioğlu türkölü-hikâyesinden (krş. Mirzaoğlu 2003: 166-167):

“*Yeni ayağıma duşak oluksun*” (PNB Arşivi)

“*Ahret hakkın helâl edin kuzular*” (PNB Arşivi)

2-“İmren köyünde Ali Ünsal, aslı Dört Yol-Payaslı”:

Cerit Türkmenlerinden olduğunu tahmin ettiğimiz bu kaynak şahıstan iki metin derlenmiştir:

Gâvurdağı Âşık Hacı’ya ait Reyhanlı aşiretine mensup Mürseloğullarından bir kıza söylediği karşılaşma (PNB Arşivi).

“*Bey babam zorlan aldı tuğları*” (Boratav 1982: 21. metin; ayrıca PNB Arşivinde).

3- “İmren köyünde Ceritli Yusuf Ağaçuşu’ndan ilki Karacaoğlan’a ve ikincisi Dadaloğlu’na ait olan iki türkü derlemiştir:

“*Ateş nedir duman nedir kül nedir*” (Boratav 1982: 13. metin)

“Hoş benzettim samur kaşlar kemana” (Boratav 1982: 20. metin; ayrıca PNB Arşivinde).

4-“İmren’de Ceritli Ahmet Ağa”dan ilki Karacaoğlan’a ait, diğer üçü Dadaloğlu’ndan türküler derlemiştir:

“Gündüz m’indi gece m’indi” (Boratav 1982: 9. metin)

“Açtı m’ola Ilıcağın gülleri” (Boratav 1982: 17. metin; ayrıca PNB Arşivinde).

“Çevrildi de orada kaldı ilimiz” (Boratav 1982: 18. metin; ayrıca PNB Arşivinde)

“Arap atın koç yiğitin gün’oldu” (Boratav 1982: 19. metin; ayrıca PNB Arşivinde).

5- “İmren’de Ceritli Mahmut”tan ise Karacaoğlan’a ait şu türküyü derlemiştir:

“Töker gider peşlerine” (Boratav 1982: 6. metin).

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

1-Boratav, Veysiye (Günyazı) köyünden “profesyonel âşık-hikâyeci” Ahmet Cehan (Ahmetçe) ile de görüşmüştür. Ahmetçe’nin “saz” çalamayan, fakat “değnek tutup” türkülü hikâyeleri makamıyla icrâ eden bir sanatkâr olduğunu görmüştür. Cehan, aynı zamanda saz şairlerinin türkülerini de hikâyeleriyle anlatabilme “melekesiyle de ün almış” bir sanatkârdır (Boratav 1982: 267). Boratav, Ahmetçe ile ovada bir başka köyde buluşup, birkaç günü onunla birlikte geçirmeyi planlamış olmasına rağmen, Şubat ayında bastıran şiddetli yağmurlar sebebiyle bu isteğini gerçekleştirememiştir. Boratav’ın asıl maksadı, “Ahmetçe’nin hikâyelerini dinlemek, tespit etmek, onun hikâyeleri ve hikâyeciliğiyle Kars ve dolayları metinlerini ve anlatma sanatı geleneklerini karşılaştırmak” idi (Boratav 1982: 267). Fakat bu isteğini gerçekleştirememiştir. Boratav’ın bu arzusunu, Ahmetçe’nin vefatından sonra da olsa, Doç. Dr. F. Gülay Mirzaoğlu gerçekleştirmiştir (bk. Mirzaoğlu 1989, 1994, 2003. Ayrıca bk. Görkem 2000: 24-26; Görkem 2006: 426). Boratav İmren ve civar köylerde anlatılan 12 “büyük türkülü hikâye”nin isimlerini tespit etmiştir (Boratav 1982: 267). Bunlardan altısının derlenmiş metinlerinin daha evvelden mevcut olduğu bilinmektedir. İmren’de İlbeylioğlu türkülü hikâyesinden iki metin, Yeğen Ali’den bir metin, Deli Boran’dan bir metin, Köroğlu’ndan bir metin ile Karac’oğlan’dan bir türkü-hikâye epizodu ile iki türkü kaydetmiştir (Boratav 1982: 268).

2-Çukurova yöresinde Türk folkloru ile doğrudan ilgili olarak yapılan –bilinen- ilk çalışma (toplantı), Adana Halkevi’nin Ali Rıza Yalgın, Arif Nihat Asya ve arkadaşlarının düzenlediği “Karacaoğlan Gecesi (18 Nisan 1937)” programıdır. Söz konusu programda Veysiye’den Ahmet Cehan Karacaoğlan türküleri söylemiş, aynı aşirete mensup Hacı Hüseyin oğlu Hasan Tekin de ona sazıyla eşlik etmiştir (Bu hususta bk. Görkem 1996: 345-348). Daha sonra 1930’lu yılların ikinci yarısında Belá Bartok’un Çukurova bölgesinde folklor ürünleri (müzik metinleri) derlediği (bk. Bartok 1976), W. Eberhard’ın (1955) bu çalışmalara devam ettiği bilinmektedir. 1950 ve 1960’lı yıllarda ise bu derleme çalışmalarına Kurt ve Ursula Reinhard devam etmiştir (bk. Reinhard 1962).

3-Boratav’ın yöredeki “halk şairleri ve türkülü halk hikâyeciliği” geleneğine ait tespiti çok önemlidir. İskân Türkmenlerinde –özellikle Ceritlerde- bu gelenek çok zengindir. Yörüklerde bu gelenek oldukça zayıftır. Onlar içerisinde “ünlü âşıklar yoktur, eskiden beri de mevcut olmamıştır.

(...) Yürükler buldukları çevrenin –burada kastedilen iskân Türkmenleri çevresidir- âşık ve hikâyecilik geleneğini benimsiyorlar.” (Boratav 1982: 268).

4-Boratav’ın neşretmediği derleme metinleri, İstanbul’da Tarih Vakfı- Pertev Naili Boratav Arşivinde bulunmaktadır (bk. PNB). (Boratav, derleme notlarını daha sonra daktilyoya çekmiştir. Bu metinler arasında, yukarıda derlediğini beyan ettiği bütün metinler mevcut değildir. Var olanların özellikle şiir kısımları 1947 yılında neşrettiği makalenin ekler kısmında verilmiştir (bk. Boratav 1982: 269-286).

5-Boratav’ın makalesinde derlenen unsurlar, bilimsel ölçütlere uygun bir tarzda sistematik olarak değerlendirilmiş, fakat Kum’un yazısında ele alınan hususlar ise, âdeta bir ‘sohbet’ havası içerisinde okuyuculara aktarılmıştır. Pertev Naili Boratav Arşivindeki derleme bilgileri, makalede (Boratav 1982) verilen döküme göre bir hayli eksiktir.

İmren ve civar köylerde yeni bir derleme gezisi yapılması, ortaya ilgi çekici sonuçlar çıkaracaktır. Kültürel dokunun nasıl bir değişime uğradığı, belki de bozulup yozlaştığı gözlenebilecektir.

KAYNAKÇA

- BARTOK, Béla (1976). *Turkish Folk Music from Asia Minor*, USA: Princeton University Pres.
- BORATAV, Pertev Naili (1982).”Çukurova’da Folklor Derlemeleri” (1947), *Folklor ve Edebiyat (1982)-I* içinde, İstanbul: Adam Yay., s. 264-286.
- BORATAV, Pertev Naili (2002). *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği* (1946),(Yay. Hzl.: M. Sabri Koz), İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı- Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay.
- EBERHARD, Wolfram (1955). *The Minstrel Tales from Southeastern Turkey*, Berkeley and Los Angeles: University of California Pres.
- GÖRKEM, İsmail (1996). Ali Rıza Yalçın ve Karacaoğlan Hakkındaki Çalışmaları”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. VIII, S. 2, s. 335-356.
- GÖRKEM, İsmail (2000). *Halk Hikâyesi Araştırmaları: Çukurovalı Âşık Mustafa Köse ve Hikâye Repertuarı*, Ankara: Akçağ Yay.
- GÖRKEM, İsmail (2001). *Türk Edebiyatında Ağtılar/ Çukurova Ağtıları (İnceleme- Metinler)*, Ankara: Akçağ Yay.
- GÖRKEM, İsmail (2006). *Yeni Bilgiler Işığında Dadaloğlu: Bütün Şiirleri*, İstanbul: E Yay.
[http://www.chez.com/yilmaza/intervtr.htm-\(13.03.2006\)](http://www.chez.com/yilmaza/intervtr.htm-(13.03.2006)).
- KUM, Naci (1949). “Türkmen, Yürük ve Tahtacılar Arasında Tetkikler ve Görüşler-1”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.I, S. 5 (Aralık 1949), s. 69-71.
- KUM, Naci (1950a). “Türkmen, Yürük ve Tahtacılar Arasında Tetkikler ve Görüşler-2”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.I, S. 6 (Ocak 1950), s. 90-92.
- KUM, Naci (1950b). “Türkmen, Yürük ve Tahtacılar Arasında Tetkikler ve Görüşler-3”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.I, S. 8 (Şubat 1950), s. 125-126.
- KUM, Naci (1950c). “Türkmen, Yürük ve Tahtacılar Arasında Tetkikler ve Görüşler-3”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.I, S. 10 (Mayıs 1950), s. 156-158.
- KUM, Naci (1950d). “Türkmen, Yürük ve Tahtacılar Arasında Tetkikler ve Görüşler-3”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.I, S. 11 (Haziran 1950), s. 175-76.
- MİRZAOĞLU, F. Gülay (1989). “Adana-Ceyhan Yöresinde Ağtılar” (Basılmamış Bitirme Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
- MİRZAOĞLU, F. Gülay (1994). “Çukurova’da Yaşayan Cerit Türkmenleri’nde Halk Hikâyeciliği ve Halk Hikâyeleri”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- MİRZAOĞLU, F. Gülay (2003). *Çukurova Bozlağı*, Ankara: Binboğa Yay.

PNB: Pertev Naili Boratav. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Pertev Naili Boratav Arşivi,
Nu.: PNB 10 (1947), PNB 11 (Şubat 1947), PNB 13 (Şubat 1947).
REINHARD, Kurt (1962). *Türkische Musik*, Berlin: Museum für Völkerkunde.
TDEA (1982). *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. V, İstanbul: Dergâh Yay.